

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

ประเทศไทยเป็นผู้ริเริ่มความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีการพัฒนาความร่วมมืออย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันในรูปของกลุ่มประเทศอาเซียน 10 ประเทศ โดยเป็นความร่วมมือด้านความมั่นคงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ในด้านเศรษฐกิจนั้น ประเทศสมาชิกได้เห็นพ้องด้านการค้าเสรีระหว่างกันรวมถึงการเคลื่อนย้ายแรงงาน และทุน¹ ระหว่างประเทศสมาชิกด้วย อย่างไรก็ตามความร่วมมือเหล่านี้จะมีความสมบูรณ์ขึ้น เมื่อกลุ่มประเทศสมาชิกก้าวเข้าสู่ความเป็น “ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC)” ในปี 2558 หรือ ค.ศ. 2015 ทั้งนี้เพื่อจัดอุปสรรคทางการค้าสินค้าและบริการ และการลงทุนระหว่างกัน ด้วยแนวคิดหลักที่ว่าอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ รวมกันเป็นตลาดเดียวและฐานการผลิตเดียว โดยใช้ประโยชน์จากความสามารถในการแข่งขันของแต่ละประเทศ การรวมตัวของ AEC มีจุดมุ่งหมายที่จะเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของอาเซียนในตลาดโลก และให้ความสำคัญกับการลดช่องว่างการพัฒนา ระหว่างประเทศสมาชิกและพัฒนาการค้าเสรีระหว่างอาเซียนกับประเทศนอกภูมิภาค

ทั้งนี้ผลกระทบที่มีต่อประชาชนในประเทศคือ 1) มีแรงงานต่างชาติในประเทศไทยเพิ่มขึ้น ในขณะที่แรงงานฝีมือของไทยเคลื่อนย้ายไปประเทศอื่นเพื่อค่าแรงที่สูงกว่า 2) นักธุรกิจไทยเพิ่มการลงทุนในประเทศเพื่อนบ้านซึ่งมีทรัพยากรสมบูรณ์กว่าและต้นทุนต่ำกว่า 3) สินค้าราคาถูกจากประเทศสมาชิกรวมถึงประเทศอื่น ๆ ซึ่งมีข้อตกลงการค้าเสรีอาเซียน (FTA) จะเข้าสู่ตลาดไทยได้มากขึ้น เช่น จีน อินเดีย ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และญี่ปุ่น เป็นต้น (แม้ว่าในขณะนี้ประเทศไทยยังคงภาษีไว้กว่าร้อยละ 70 ของรายการสินค้าสำหรับประเทศเหล่านี้) 4) สินค้าและบริการที่ผู้ผลิตไทยมีขีดความสามารถในการแข่งขันจะได้รับประโยชน์จาก FTA ไม่ว่าสินค้าและบริการนั้น ๆ จะอยู่ในรายการสินค้าอ่อนไหวหรือไม่ ในทางตรงกันข้ามสำหรับผู้ผลิต/ผู้ประกอบการที่ด้อยประสิทธิภาพจะได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงและ 5) แม้ว่าผู้ผลิตไทยต้องการจำหน่ายเฉพาะในประเทศก็จะหลีกเลี่ยงการแข่งขันไม่แพ้

สภาหอการค้าแห่งประเทศไทยได้ชี้ให้เห็นว่ารายการสินค้าเกษตรของไทยที่แข่งได้ในอาเซียนมีเพียง 7 ประเภท คือ ข้าว มันสำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปาล์ม น้ำมัน น้ำมันพืช

¹ ชูศักดิ์ ชื่นประโยชน์, 2554 “ACE: โอกาสทองของธุรกิจเกษตรของไทย” เอกสารประกอบการบรรยาย การสัมมนาวิชาการ “โอกาสทองของธุรกิจเกษตรภาคเหนือ ยุค 2015 (?)” 29 สิงหาคม 2554 ณ โรงแรมเชียงใหม่แกรนด์วิว จังหวัดเชียงใหม่

กาแฟ และผลไม้ (ชูศักดิ์ ชื่นประโยชน์, 2554)² แต่กระนั้นสินค้าเหล่านี้ยังมีปัญหาที่จำเป็นต้องแก้ไขเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาด้านทุนการผลิตและต้นทุนโลจิสติกส์สูง การผลิตที่ยังไม่ได้มาตรฐานสากลในหลายสินค้าและไม่มีการวิจัยและพัฒนาอย่างเพียงพอ

เนื่องจากสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นดังกล่าวในข้างต้น คณะวิจัยจึงขอเสนอโครงการเพื่อวิจัยเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) นี้ขึ้น เพื่อทราบศักยภาพการแข่งขันของพื้นที่หลักซึ่งปลูกพืชในพื้นที่สูงของภาคเหนือและทราบแนวทางเพื่อเตรียมความพร้อมให้เกษตรกรในพื้นที่สูง ในการที่จะยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันภายใต้กรอบประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน 2015

เมื่อพิจารณาสถานการณ์การแข่งขันของสาขาเกษตรในภาคเหนือเฉพาะในพื้นที่สูงที่มีศักยภาพในการผลิตพืชผัก ไม้ตัดดอก ชา และกาแฟนั้น การแข่งขันระดับอนุภูมิภาคซึ่งพิจารณาจากการค้าสินค้าเหล่านี้ สถิติการนำเข้าและส่งออกพืชผักระหว่างปี 2550 – 2553 พบว่า ประเทศไทยยังคงได้ดุลการค้าประมาณร้อยละ 35 ของมูลค่านำเข้า ทั้งนี้การนำเข้าและส่งออกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในช่วงปี 2552 – 2553 ด้วยมูลค่า 2,096 และ 2,844 ล้านบาท ในปี 2553 พืชผักที่ปรากฏในรายการมี 7 ชนิด โดยพืชผักซึ่งผลิตได้ในภาคเหนือรวมอยู่ 5 ชนิด ได้แก่ จิง ข้าวโพดอ่อน มะเขือเทศ มันฝรั่ง และเห็ดแห้ง สำหรับการนำเข้าพืชผักและของปรุงแต่งจากพืชผักผ่านการค้าชายแดนและผ่านแดนระหว่างปี 2550 – 2553 เพิ่มขึ้นตามลำดับ โดยมีมูลค่ารวมจาก 3 ประเทศ (กัมพูชา พม่า และสาธารณรัฐประชาชนลาว) ทั้งสิ้น 1,740 ล้านบาท ทั้งนี้ไทยนำเข้าจากสปป.ลาวมากที่สุด (1,018 ล้านบาท) (กระทรวงพาณิชย์, 2554)

เกษตรกรในพื้นที่สูงมีการผลิตพืชหลายชนิดที่ต้องเผชิญกับการแข่งขันจากต่างประเทศ ภายใต้การค้าเสรีอาเซียน – จีน ที่มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ปี 2548 เป็นต้นมา และภายใต้กรอบประชาคมอาเซียนซึ่งเปิดโอกาสให้มีการนำเข้าและส่งออกพืชผักและผลไม้หลายชนิดอันรวมถึงกาแฟและพืชผัก ซึ่งมีเกษตรกรในพื้นที่ส่งเสริมและพัฒนาของโครงการหลวงและพื้นที่ขยายผล ฯ ทำการผลิต ประเทศที่มีศักยภาพในการแข่งขันในอนาคตสำหรับกาแฟอาราบิก้ากับเกษตรกรในพื้นที่สูงของไทย ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนลาวและพม่า ทั้งสองประเทศนี้ได้รับความช่วยเหลือในด้านวิชาการครบทุกด้านจากองค์การอาหารและยา (FAO) ในการที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่สูงผลิตกาแฟ

² ชูศักดิ์ ชื่นประโยชน์, 2554 “ACE: โอกาสทองของธุรกิจเกษตรของไทย” เอกสารประกอบการบรรยาย การสัมมนาวิชาการ “โอกาสทองของธุรกิจเกษตรภาคเหนือ ยุค 2015 (?)” 29 สิงหาคม 2554 ณ โรงแรมเชียงใหม่แกรนด์วิว จังหวัดเชียงใหม่

สำหรับพืชผักนั้นจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า หลายประเทศในอาเซียนมีการผลิตและส่งออกพืชผัก โดยมีประเทศไทยเป็นตลาดสำคัญ (FAOSTAT, 2011) ซึ่งการนำเข้าพืชผักจากประเทศเหล่านี้เป็นการลดส่วนแบ่งการตลาดของพืชผักที่ผลิตในประเทศอย่างสำคัญ เนื่องจากมีราคาถูกกว่าทำให้ผู้แปรรูปบางส่วนสามารถผลิตผลิตภัณฑ์ได้ในต้นทุนที่ถูกลง ในขณะที่การผลิตในพื้นที่โครงการหลวงมีค่าใช้จ่ายสูง (สมพร อิศวิลานนท์ และคณะ, 2552) สำหรับการส่งออกผลิตภัณฑ์พืชผักของไทยนั้น ผู้แปรรูปมีความต้องการพืชผักคุณภาพดี ดังนั้นทางออกของเกษตรกรไทยคือการหลีกเลี่ยงการแข่งขันด้วยสินค้าราคาต่ำและด้อยคุณภาพ และในขณะเดียวกันเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้สูงขึ้นให้เป็นที่ยอมรับ โดยทั่วไปแล้วเกษตรกรในพื้นที่สูงโดยเปรียบเทียบกับเกษตรกรทั่วไปขาดโอกาสการเข้าถึงข่าวสารข้อมูลและความรู้เพียงพอ “การเตรียมความพร้อมเกษตรกรเพื่อการแข่งขันภายใต้ AEC 2015” จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดเพื่อให้เกษตรกรในที่สูงที่ด้อยโอกาสตระหนักถึงปัญหาอุปสรรคด้านการตลาดและสำหรับเกษตรกรที่สูงที่มีความพร้อมมากกว่าสามารถใช้โอกาสจากการเป็น “ฐานการผลิตเดียว ตลาดเดียว” ของประชาคมอาเซียน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาศักยภาพในการแข่งขันของพืชหลักบนพื้นที่สูง
- 1.2.2 เพื่อศึกษาสถานการณ์/แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากการค้าในกรอบเศรษฐกิจอาเซียนที่มีต่อเกษตรกรและชุมชน หากมีการปรับตัว/ไม่ปรับตัว
- 1.2.3 เพื่อเสนอแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชน/เกษตรกรบนพื้นที่สูง

1.3 ขอบเขตโครงการวิจัย

- 1.3.1 ศึกษารวบรวมและวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของพืชหลักบนพื้นที่สูง 4 กลุ่มพืช ได้แก่ ผัก ไม้ผล ไม้ดอก และกาแฟ (กลุ่มผัก ไม้ผล และ ไม้ดอกพิจารณาเฉพาะสินค้าหลัก 5 ชนิด) ในการแข่งขันใน 10 ประเทศอาเซียนและจีนตอนใต้รวมถึงชนิดสินค้า ปริมาณ - มูลค่าสินค้านำเข้า - ส่งออกที่สำคัญ และสินค้า/ผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกันหรือ เกี่ยวข้องกับพืชบนพื้นที่สูงของกลุ่มประเทศประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
- 1.3.2 ศึกษารวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์/แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากการค้าในกรอบเศรษฐกิจอาเซียนที่มีต่อเกษตรกรและชุมชนบนพื้นที่สูง หากมีการปรับตัว/ไม่ปรับตัว
- 1.3.3 เสนอแนวทางให้แก่สถาบัน ฯ ในการเตรียมความพร้อมเกษตรกรเพื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน